ANKET: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ VE ATASÖZLERİ

A Questionnaire: University Students And Proverbs

Enquête: Les étudiants et les proverbes

Aslı UÇAR*
Arzu AYGÜN*

ÖZET

2005 yılının Nisan ayında 84 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilen atasözleri anketinden elde edilen sonuçlar iki açıdan değerlendirilmiştir. İlk olarak atasözlerinin birer sözlü kültür ürünü olarak kalıp ifadeler oldukları ve bu özellikleri dolayısıyla akılda kalıcı oldukları görülmüştür. Ayrıca, bu özellik sözlü ve yazılı kültürlerin düşünme süreçlerinin, atasözleri gibi örnekler söz konusu olduğunda ortak olması sonucunu doğurmaktadır. Bir taraftan da, sonuçlar göstermiştir ki, atasözleri gibi kalıp ifadedeler birbirlerinin yerine geçmek suretiyle kullanılabilmektedir. İkinci olarak, atasözleriyle tarihsel deneyimler arasındaki olası ilişki irdelenmiştir. Kalıplaşmış ifade biçimleri olan atasözleri genel olarak kabul edilmiş belli tarihsel ve sosyal deneyimleri içerir. Anket katılımcılarının büyük bir çoğunluğun öncelikle ekonomik içerikli ve tasarrufa yönelik atasözlerini yazmalarından hareketle, ekonomik temellere dayanan cevapların oluşturduğu bu kollektif alanın Türkiye Cumhuriyeti'nin "tasarruf söylemi" ve sosyal tarihiyle ilişkisi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Anket, atasözleri, kalıp ifadeler, tasarruf söylemi, toplumsal tarih.

ABSTRACT

Results of the questionnaire in regard to proverbs, which has been done in April 2005 with the participation 84 university students, have been evaluated in two respects. Firstly, proverbs which are the products of oral cultures are patterned expressions and due to their formulaic patterns they are easy to remember. It also shows that thinking processes of oral and literate cultures share great deal of similarities in respect to the verbal expressions like proverbs. In addition to this, results have shown that, patterned expressions like proverbs could substitute each other. Secondly, the possible relationship between proverbs and historical experiences has been analyzed. The proverbs which are patterned expression forms contain certain social and historical experiences generally accepted by people. Based on the fact that the most of the university students primarily cited proverbs with "economic" contents, it is been argued that this collectivity of answers in economic grounds could be related to the "saving discourse" of the Turkish Republic and social history.

Key Words

Questionnaire, proverbs, patterned expression forms, saving discourse, social history.

Giriş:

2005 yılının Nisan ayında Arzu Aygün ve Aslı Uçar tarafından Ankara'daki dört üniversitede gerçekleştirilen atasözleri konulu, 84 öğrencinin katıldığı anketten ilginç sonuçlar çıkmıştır. Çalışmanın başlangıcında hedeflenen, atasözlerinin üniversite öğrencileri tarafından kullanılış biçimini belirleyen ölçütlerin neler olduğunu ve genel olarak atasözlerinin üniversiteli gençler tarafından nasıl alımlandığını araştırmaktı. Bu amaç doğrultusunda, dört ana başlık altında (ekonomik, sosyal, kültürel ve ahlaki) seçilen örnek atasözleri, hangi konudaki atasözlerinin daha çok bilindiğini tespit etmek üzere sorularda kullanıldı. Cinsiyetlerinin, gelir ve eğitim düzeylerinin bu atasözlerinin bilinirliği için ölçüt teşkil edip etmediğini görmek için bunlara ilişkin sorular da yöneltildi.

Ekte verilen anketin sonuçları iki açıdan değerlendirilmiştir. Bu yazının birinci bölümünde Arzu Aygün tarafından atasözlerinin biçimsel özelliklerine ve kalıplaşmış yapılarına odaklanarak bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Yazının ikinci bölümünde ise Aslı Uçar tarafından üni-

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

versite öğrencileri tarafından en çok alıntılanan atasözlerinin hangileri olduğundan hareketle kalıplaşmış ve biçimsel ifadeler olan atasözlerinin hangi toplumsal deneyimleri içeriyor olabileğine dair bir inceleme gerçekleştirmiştir.

1. Bölüm: Kalıplar Birbirinin Yerine: "Bülbülün Çektiği Allah'in Belasidir."

Yusuf Çotuksöken *Atasözlerimiz* adlı yapıtında atasözlerini aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

Atasözleri, bir ulusun değer yargılarını anlatan özlü sözlerdir. Yüzyıllar boyu edinilen yaşam deneyimlerini içeren atasözleri, o ulusun düşünce, özlem, eleştiri, gözlem ve yargılarını dile getirir. Diğer deyişle atasözleri daima iyiyi, güzeli, doğruyu yaratma sürecinde uyulacak ilke ve kuralları öğütleyen yapıcı bir dünya görüşünün sözcüsüdür. (7)

Bu tanımda yer alması gereken ancak yer almayan önemli bir atasözü niteliği de atasözlerinin kalıplaşmış sözler olma niteliğidir. Tanımın neden buna değinmediğini tartışmaktan çok burada amaçlanan, söz konusu özelliğin ne kadar önemli olduğunun altını çizmek olacaktır. Arzu Aygün ve Aslı Uçar tarafından gerçekleştirilen anket çalışmasında sonuçlar, bu özelliğin atasözlerinin temel özeliklerinden biri olduğunu göstermiştir.

Kalıp halinde var olmak, deyimler için de geçerli olup, sözlü kültürün önemli göstergelerinden bir tanesidir. Sözlü kültürde akılda tutmanın ne kadar büyük bir rolü olduğu tartışılmaz. Kalıplaşma da, işte, akılda tutma ve akılda tutulanı aktarmanın bir yolu olarak ortaya çıkmıştır. Sözlü kültür ürünlerinin bu önemli özelliğini, *Sözlü ve Yazılı Kültür* adlı kitabında Walter J. Ong da vurgulamıştır. Kitabın, "Anımsayabildiğini Bilirsin: Belleği Güçlendirme Sanatı ve Kalıplar" başlığını taşıyan bölümünde, Ong şöyle demektedir: "Kelimelerin sözlü kültürde sesle sınırlanması, anlatım biçimlerinin yanı sıra düşünme sürecini de etkiler"(48). Buradaki "düşünme süreci" anahtar bir ifadedir. Çünkü sözlü ve yazılı kültürde düşünme süreçlerinin farklı gelişiyor olmasının yanı sıra, bu çalışmada görülen sonuçlardan biri de şudur ki, sözlü kültür ürünleri yazılı kültürde halen yaşamakta ise—ki atasözleri için durum budur—yazılı kültürde gelişen düşünme süreçleri de, eskisine bir ölçüde yakın duracaktır. "Sözlü kültürlerde toplumun ortak malı olan hazır kalıplar ve yoğun biçimlendirmeler, yazılı kültürde yazının üstlendiği görevlerden bazılarını görürken, elbette, deneyimlerin zihinsel düzenlenişini, düşüncenin tarzını da belirler" (51) derken, Ong, sözlü kültürdeki düşünüş biçimine bir ad vermemizi sağlar: "kalıplarla düşünme". Kalıplarla düşünme, yazılı kültürde de devamlılığı gözlenebilen bir düşünme tarzıdır ve sözlü kültür ürünlerince devamlılığı sağlanmıştır.Çalışmanın bu bölümünde, bu düşünme biçiminin devamlılığını gözlemlenecektir. Devamlılık, atasözlerince sağlanmış, başka bazı kalıp ifadelere de—yazılı kültürün ürettiği kalıp ifadeler—yansımıştır.

Anketin sonuçlarına, ilk olarak atasözlerinin kalıp olarak bilindiği kadar anlamlarına da hakim olunup olunmadığını görmek amacıyla bakıldığında bazı ilginç noktalar göze çarpmıştır. Hazırlanacak raporda, "sözlü kültürün zihnimize "kazıdığı" atasözlerini ne kadar anlayarak ve farkında olarak kullanıyoruz?" sorusu temel alınacakken, sonuçlar atasözlerini ne kadar "anlayarak" kullandığımız değil, onların biçimsel özelliklerinin onları asıl var eden yanları olduğu göstermiştir.

Ankette, anlama ilişkin sorulara oranla daha az yer ayrılmış olan biçime ilişkin sorular, çalışmanın temel meraklarından birini bambaşka bir yöne çevirmiştir. Bu süreci, sonuçların bir dökümü ile başlayarak açıklamak yerinde olacaktır.

• Anlama İlişkin Sorular

Bu kategorideki dört soruda;

1) Verilen bir atasözünün anlamı istenmiş (%80 başarı),

2) Verilen bir atasözünün anlamca

çelişiği istenmiş (%79 başarı),

3) Verilen bir açıklamayı karşılayan atasözü istenmiş (%82 başarı),

4) Verilen bir atasözünün eş anlamlısı istenmiştir (%97 başarı).

Ortalama başarı: %84.5

Atasözlerinin anlamlarına hâkim olunduğunu gösteren bu tablo, araştırma için, diğer kategorideki sorulara verilen yanıtların çizdiği manzarayla beraber anlam kazanmıştır.

• Aşağıdaki atasözlerindeki boşlukların doldurulması istenmiştir. Altı çizili sözcükler, boş bırakılan yerlere gelmesi gerekenlerdir.

1) Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.

2) Bülbülün çektiği, dili belasıdır.

3) Üzümünü ye, bağını sorma.

4) Yiğidi öldür, hakkını yeme.

5) Dağ ne kadar yüksek olsa, yol (onun) üstünden aşar.

6) Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan.

Ortalama başarı: %89

Bu kategoride ilgi çekici olan, anlama ilişkin sorulardan az bir farkla önde olan başarı yüzdesi, yani verilen doğru yanıtlar değil, yanlış yanıtlar olacaktır. Görülmüştür ki, bilinmeyen yanıtların yerine, verilen bölümde yer alan kelimelerden birini içeren başka kalıp ifadeler kullanılmıştır. Örnek olarak, "Bülbülün çektiği dili belasıdır" atasözünün, anket-te "yaratılan" varyantlarına bakalım:

"Bülbülün çektiği aşk(ın) belasıdır." / "Bülbülün çektiği gül(ün) belasıdır.": Bu iki varyantta, "dil" yerine uygun görülen "aşk" ve "gül" kelimeleri, Divan edebiyatının en çok kullanılan mazmunlarından (kalıplarından) olan gül ile bülbülden kaynaklanmaktadır. Bülbül güle aşıktır. Burada, bir kalıp olan atasözünün içine başka bir kalıp karışmıştır. Hareket ettiren kelime "bülbül" olmuştur.

"Bülbülün çektiği baş belasıdır." / "Bülbülün çektiği Allah'ın belasıdır.": Bu iki varyant da, birer deyimsel kullanım olan "baş belası" ve "Allah'ın belası"ndan kaynaklanmaktadır. Bu noktada, deyimlerin de kalıp ifadeler olduklarını hatırlatmak gerekir. Hareket ettiren kelime, bu kez "bela" olmuştur.

"Bülbülün çektiği çile belasıdır": Bu varyantta, diğerlerinden daha ilginç bir durum ortaya çıkmıştır. Popüler kültürün, kitle iletişim araçlarının günümüzde kendi "kalıp"larını yarattığını düşündüren bu varyantta, ünlü bir Türk sanat müziği bestesi olan "Çile Bülbülüm"ün adı, bir kalıp gibi algılanmış ya da hiç farkında olunmadan öyle kabul edilmiş ve atasözünde boş bırakılan yere "çile" yazılmıştır. Ayrıca, bu bestenin de, divan edebiyatındaki, gül-bülbül mazmunundan yararlandığı iddia edilebilir; kalıplar arasında zincirleme bir yer değiştirme olduğu düşünülebilir. Hareket ettiren kelime, yine "bülbül" olmuştur.

Bir başka örnek olarak da "Yiğidi öldür, hakkını yeme" atasözü için ortaya çıkan bir varyantı verebiliriz.

"Yiğidi öldür, yoğurdu yeme.": Burada, bu kez iki atasözü birbirine karışmıştır. "Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır." atasözü, "yiğit" ile "yoğurt" kelimeleri arasında bilinçaltında bir bağlantı oluşturmuş ve bu da buraya böyle bir varyant biçiminde yansımıştır. Bilinçaltından, "yiğit" kelimesinin bulunduğu yerde "yoğurt" kelimesinin de bulunması gerektiği mesajı gelmiş ve boşluk böyle doldurulmuştur. Hareket ettiren, "yiğit" kelimesi olmuştur.

Bu örneklerde, bilinmeyen yerine bir şey bulunacağı zaman, anlamsal bağlamdan hareket edilmemiştir; "o an" akla gelmeyen kalıp yerine hemen bir başkasına belki de bilinçsizce başvurulmuştur. Bu da, düşünce sürecine ilişkin son derece açık bir gösterge olarak algılanabilir.

Gösterilmeye çalışıldığı üzre, anketten çıkan ilk sonuç, atasözlerinin işaret ettikleri anlamdan ya da durumdan çok, akılda kolay kalmalarıyla işlevsel olduklarıdır. Çünkü eksik kalanın yerine hemen başka kalıpların geçtiği gözlemlenmiştir. Bu da atasözlerinin en önemli ve belirleyici özelliklerinin biçimleri (kafiye-

leri, kısa olmaları, vs.) olduğu anlamına gelir. Kalıplarla düşünme de, hala sürmektedir, çünkü kalıp ifadeler yaşamakta, hatta yazılı kültür bir yandan kendi kalıplarını da üretmektedir.

2. Bölüm: Atasözleri, Kollektif Bilinçdışı Ve Toplumsal Tarih: Saklanan Samanlar ve Gelen Zamanlar

İsidor Levin'e göre atasözlerinin milli karakterolojik, psikolojik bir yorumu ancak anket araştırmaları yardımıyla yapılabilir (aktaran Röhrich 348). Atasözlerini "millet ruhunun aynası" olarak kabul eden ancak herhangi bir bilimsel metoda dayanmayan çalışmalar gariplikler koleksiyonundan başka bir şey değildir (349). Çalışmanın bu bölümünde, anketten yola çıkılarak, yüzyılların oluşturduğu biçimle kalıplaşmış olan ve sözlü/yazılı gelenek içinde nesilden nesile geçerek yaşayan atasözlerinin, çağdaş kent yaşamındaki üniversite öğrencileri tarafından alımlanışı, kollektif bilinçdışı ve toplumsal tarih bağlamlarında değerlendirilecektir.

Ekte örneği verilen anketin ilk sorusunda, öğrencilerden akıllarına gelen ilk beş atasözünü yazmaları istenmiştir. Katılımcıların % 61'ine karşılık gelen 52 kişi "Sakla samanı gelir zamanı" atasözünü, % 59'una karşılık gelen 50 kişi "Damlaya damlaya göl olur" atasözünü, % 40'ına karşılık gelen 26 kişi "Ak akçe kara gün içindir" atasözünü, % 26'sına karşılık gelen 22 kişi "Üzüm üzüme baka baka kararır" atasözünü, % 21'ine karşılık gelen 18 kişi ise "Ayağını yorganına göre uzat" atasözünü yazmıştır. Ankete katılanların % 14'lük kesimini oluşturan 12 kişi, "Sakla samanı gelir zamanı", "Damlaya damlaya göl olur" veya "Ak akçe kara gün içindir" atasözlerinden hiçbirini yazmamış, geri kalan % 86'lık kesim bu atasözlerinden en az birini yazmıştır. 1980 sonrası doğumlu ve lisans düzeyinde öğrenim görmekte olan, çeşitli ekonomik seviyelere, siyasi görüşlere ve dini tercihlere sahip katılımcıların % 86'sını oluşturan 72 üniversite öğrencisi, neden ilk etapta tasarrufun önemini anlatan ve çok yakın anlama sahip bu atasözlerini böyle yüksek bir oranda hatırlamaktadır?

84 öğrenci eğer hepsi diğerlerinden farklı beş atasözü hatırlasaydı, anket sonunda 420 farklı atasözü yazılmış olurdu, ancak benzer atasözlerinin tekrarlanmasından dolayı anket sonunda 136 atasözü yazılmıştır. 136 atasözü toplam yazılabilecek atasözleri içerisinde %34'lük bir dilime karşılık geldiğinden, geri kalan % 66'lık dilim en az iki kişi tarafından tekrar edilmiştir ve "kollektif" bir alanı temsil etmektedir. Bu % 66'lık dilime baktığımızda ise, bu kollektif alanın "Sakla samanı gelir zamanı", "Damlaya damlaya göl olur" ve "Ak akçe kara gün içindir" atasözleri etrafında oluştuğu açıkça görülmektedir. Eğitim düzeyleri, yaş aralıkları ve aynı coğrafyada yaşamaları dışında benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturdukları bu kollektif alanı irdeleyebilmek için öncelikle Carl Gustav Jung'un "kollektif bilinçdışı" kavramına bakmak gerekmektedir.

Jung, bilinçdışını "kişisel bilinçdışı" ve "kollektif bilinçdışı" olarak ikiye ayırır. Kollektif terimini bireysel ve kişisel terimlerine zıt olarak kullanır; bilinçdışının bu parçası bireysel değil evrenseldir, bireysel psikeye zıt olarak çoğu insanda az veya çok benzer içerikleri ve davranış kalıplarını taşır (Shelburne 29). Tarih izlerini insan zihninde bırakmıştır, bedenin kendisi gibi beyinde tarihsel izleri bünyesinde taşır (Jung 55). "Bilinçdışımız da bedenimiz gibi, geçmişe ilişkin kalıntı ve anıların yuvalandığı bir depodur" (55). Bilinçdışını çok katmanlı bir yapı olarak ele alan Jung'a gore, bu katmanlarda, insanlığın varoluşundan bu güne kadarki tüm bilgiler mevcuttur (http://www.analitikpsikoloji.com/analitik/id1.htm). Jung, bunu kollektif bilinçdışı ve arketip kavramlarıyla dile getirir. Arketipler, kollektif (ortak) temel örneklerdir (Jung 51). Arketip, arkaik karakter taşıyan ve mitolojik öğeler içeren bir düzendir (51). "Katışıksız mitolojik motiflere, masallarda, mitlerde, efsanelerde ve folklorda rastla[nmaktadır]" (51). Bilinçdışının "kollektif" kısmı,

bütün insanlarda az veya çok tarihsel izleri ve mitolojik motifleri taşır. "Bu izler tarih boyunca atalarımızın yaşadığı sevinç, korku, hüzün gibi duyguların yanısıra, ortak bazı semboller ve olayları içerir" (http://www.analitikpsikoloji.com/analitik/id1.htm). Jung'a göre "çağrışım" metodu bilinçdışının bu karanlık bölgesine yaklaşmamızı sağlayan yollardan biridir (Jung 63).

Üniversite öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunun ilk hatırladıkları atasözlerinin "Sakla samanı gelir zamanı" ve "Damlaya damlaya göl olur" olmasının, toplumsal ve tarihsel olarak kollektif bir zemine işaret ettiği söylenebilir. Bu kollektif zeminin temelinde, ankete katılan gençlerin ortak noktasının "eğitim" olmasından hareketle, bu atasözlerinin hatırlanmasında yazılı kültürün ve eğitimin rol oynadığı iddia edilebilir. Bu anket çalışmasının eksikliği, bu atasözlerini hatırlayanların, bu ilk çağrıştırılan atasözlerini hangi "bağlamda" hatırladıkları üzerine sorular ve karşılıklı görüşmeler içermiyor oluşudur. Bu makaleyi yazanın kendi deneyimi ve çevresindekilerle bu konuda yaptığı görüşmeler, bu atasözlerinin aile ve arkadaş çevresinden çok ilköğretim bağlamında hatırlandığına ilişkin bir hipotezi ortaya koymaktadır. Ancak, ankete katılanların % 78'i genel olarak atasözleriyle en çok aile ve arkadaş sohbetlerinde, yani Ong'un tanımıyla "birincil sözlü kültür" ortamlarında karşılaştıklarını düşünmektedirler. Ong'un "birincil sözlü kültür" kavramıyla kastettiği, "iletişimin yalnız konuşma dilinden oluştuğu" kültürlerdir (Ong 23). Günümüzde, ileri teknolijiyle birlikte yaşantımıza giren telefon, radyo, televizyon ve diğer elektronik araçların sözlü nitelikleri "ikincil sözlü kültür"ü oluşturur (23-4). Ankete katılan gençler, atasözleriyle dersler, konferanslar, televizyon, radyo, gazetelerde karşılaşmaktan çok aile ve arkadaş sohbetlerinde karşılaştıklarını söylerek, iletişimin daha çok konuşma dilinden oluştuğu bir ortama gönderme yapmaktadırlar.

Atasözlerinin gençlerdeki kollektif hatırlanma süreci yazılı ve sözlü kültür ortamlarıyla ilişkilendirilebilse de, neden özellikle "Sakla samanı gelir zamanı" gibi ekonomik içerikli atasözlerinin baskın bir şekilde alımlandığı sorusunun cevabı açıkta kalmaktadır. Ekonomik sıkıntı, sefalet ve açlık gibi deneyimlere kendinden önceki kuşaklara göre daha az deneyimlemiş olan 1980 sonrası doğumlu gençlerin, ilk hatırladıkları atasözlerinin bir "tasarruf" söylemine işaret etmesinin, modern Türkiye'nin oluşum sürecinde yaşanan ekonomik sıkıntıların –Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı,1929 Dünya Ekonomik Buhranı, İkinci Dünya Savaşı sürecinde yaşanan sıkıntılar- ve bu sıkıntılara koşut olarak geliştirilen "tasarrufa" yönelik devletçi-halkçı iktisat ve eğitim politikalarıyla ilişkisi olduğu ileri sürülebilir. Daha sade bir dille söylenirse, 1980 sonrası kuşağın kollektif bilinçdışı, ekmeğin kişi başına 150 gram olarak ekmek karnesiyle dağıtıldığı, "samanın" bile atılmayacak kadar kıymetli olduğu tarihsel ve sosyal bir dönemin izlerini taşımaktadır. "Sakla samanı gelir zamanı" atasözü bu dönemin bir arketipi olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Sakla samanı gelir zamanı" arketipi iki boyutta ele alınabilir. Birincisi, aile ortamındaki büyüklerinin deneyim ve bilgisinin genç nesile aktarılmasıdır. Genç kuşak, atalarının açlık ve kıtlık deneyimlerine karşılık geliştirdiği "biriktirme" ve "saklama" kategorilerini bilinçdışında taşır. Anneanne ve dedelerin savaş ihtimaline karşı sandıklarda sakladığı yiyecekler, yastık altında saklanan paralar, "ışığı söndür", "yemeğini bitir" ikazları arketipin bu boyutunun içinde yer alır. Bu boyut daha çok, gençlerin içinde bulunduğu sözlü kültür ortamıyla ilintili olarak değerlendirilebilir. İkinci boyut ise, aslında birinciyi de kapsayan Türkiye Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren şekillen toplumsal ve siyasi bir "tasarruf" söylemidir. Kurtuluş savaşının ertesinde 17 Şubat- 4 Mart 1923'te yapılan ilk Türk iktisat kongresi olan İzmir İktisat Kong-

resinde, Cumhuriyetin "tasarruf" söyleminin temelleri atılmış ve milli bağımsızlığın iktisadi bağımsızlıktan ayrılamayacağından hareketle misak-ı iktisadî esasları belirlenmiştir. "Sakla samanı gelir zamanı" atasözü bu boyutta, temelleri 1923'te İzmir İktisat Kongresiyle birlikte atılan "Türkiye halkı, sarfettiği eşyayı mümkün mertebe kendi yetiştirir. Çok çalışır; vakitte, servette ve ithalatta israftan kaçınır" misak-ı iktisadî anlayışına koşut olarak "yerli malı haftalarıyla" iktisadi misaka göre yetiştirilen insanların kollektif bilinçdışının ortak bir göstereni olarak ortaya çıkmaktadır (Karabekir 33). Bu bağlamda, üniversite öğrencilerinin kollektif bilinçdışında yer alan "ekonomik" içerikli atasözleri, Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresinin açılışında söylediği "Bir milletin doğrudan doğruya hayatı ile alakadar olan, o milletin iktisadiyatıdır" çerçevesinde temellenen dışarıya kapalı, tasarrufa ve üretime yönelik ekonomik ve milli kalkınma projesinin, dışa açık, harcamaya ve tüketime yönelik 1980 sonrasındaki kalıntısı olarak da değerlendirilebilir (104).

Çalışmanın bu bölümünde, üniversite öğrencileri tarafından ilk hatırlanan ve ankette en çok alıntılanan "Sakla samanı gelir zamanı", "Damlaya damlaya göl olur" ve "Ak akçe kara gün içindir" atasözleri etrafında kümelenmiş alanın, toplumsal tarih ile olası ilişkisi kısaca ve genel bir perspektifte irdelenmiştir. Atasözlerinin hatırlanmasıyla ilgili bu kollektif alan dışında kalan, "Çağla olup çatlamadan, zerdali olup hoplama", "Yuvarlanan taş yosun tutmaz" gibi gençlerin daha özgün ve sözlü kültürlerine ait örnekler ile, atasözü olmayan "İnsan bildiği nisbetinde ızdırap çeker" gibi örnekler, atasözü yerine yazılan deyimler ve müstehcen atasözlerinin çözümlenmesine ayrı bir çalışma konusu oluşturacağından bu çalışmada yer verilmemiştir.

Sonuç:

İlk bölümde sözlü kültür ürünü olan atasözlerinin belirleyici özelliklerinin kalıp ifadeler olmaları olduğu gözlemlenmiş, dolayısıyla onların akılda kalmalarıyla işlevsel oldukları çıkarsanmıştır. Atasözlerinin kalıplaşmış ifadeler olmaları akılda kalmalarını kolaylaştırmakta, kimi zaman hatta anket sonuçlarında da gösterildiği üzere kalıpların yer değiştirmesi söz konusu olabilmektedir. Bu durum, sözlü kültürdeki baskın düşünce biçimi olan "kalıplarla düşünme"nin, sözlü kültür ürünü olan atasözleri vasıtasıyla yazılı kültüre de taşındığı göstermektedir.

İkinci bölümde ise kalıplaşmış ifadeler olan atasözlerinden bazılarının neden diğerlerine göre daha akılda kalıcı olduğu sorusunun toplumsal ve tarihsel açıdan olası yanıtları aranmıştır. Anketten çıkan sonuçlardan açıkça görülmektedir ki, ankete katılanların büyük bir çoğunluğunun zihnine kazınan atasözleri "Sakla samanı gelir zamanı" ve onun türevi olan ekonomik içerikli ve tasarrufa yönelik atasözleridir. Bu durumun, Cumhuriyetin tasarruf söylemi ve tarihsel deneyimlerinin günümüz kent yaşamındaki etkisinin bir göstergesi olarak değerlendirilebileceği iddia edilmiştir.

Kaynaklar:

Çotuksöken, Yusuf. *Atasözlerimiz*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1988.

Jung, Carl G. *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri: Konferanslar*. Çev. Kamuran Şipal.

İstanbul: Cem Yayınevi, 1992.

Karabekir, Kâzım. *İktisat Esaslarımız: Hatıra ve Zabıtlarıyla 1923 İzmir İktisat Kongresi*.

Haz. Orhan Hülagü ve Ömer Hakan Özalp. İstanbul: Emre Yayınları, 2001.

Maviengin, Ufuk. "Jung Üzerine". http://www.analitikpsikoloji.com/analitik/id1.htm.

Ong, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojileşmesi*. Çev. Sema Postacıoğlu Banon.

İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

Röhrich, Lutz ve Wolfgang Mieder. "Modern Dilde kullanılan Atasözlerinin Biyolojisi". Çev.

Ali Osman Öztürk ve Ali Baykan. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Haz.

Gülin Öğüt Eker ve diğer. Ankara: Milli Folklor Yayınları, 2003.

Shelburne, Walter A. Mythos and Logos in the Thought of Carl Jung: *The Theory of the*

Collective Unconscious in Scientific Perspective. New York: State University of New

York, 1988.

EK:
Atasözleri Anketi

Doğum Yeri ve Tarihi :
Cinsiyet: Kadın Erkek
Eğitim durumu Lisans Lisans üstü

Ailenin ortalama aylık geliri :
_ 0-500 YTL
_ 500- 1500 YTL
_ 1500-2500 YTL
_ 2500 YTL ve üstü
_ Belirtmek istemiyorum

Siyasi görüş:
_ Sağ
_ Liberal
_ Sol
_ Politikayla ilgilenmiyorum
_ Belirtmek istemiyorum

Dinî tercih:
_ Müslüman
_ Hristiyan
_ Musevi
_ Ateist
_ Diğer
_ Belirtmek istemiyorum

1) Aklınıza gelen ilk beş atasözünü yazar mısınız?

2) Günlük yaşantınızda atasözleriyle en çok nerelerde karşılaşıyorsunuz?
a) Derslerde ve konferanslarda
b) Dergi ve gazetlerde
c) Televizyon ve radyoda
d) Aile veya arkadaş sohbetlerinde

3) Atasözlerinin günlük hayatınızda kendinizi karşınızdakine ifade etmede ne kadar yararlı olduğunu düşünüyorsunuz?
a) Çok yararlı
b) Yararlı
c) Çok da önemli değil
d) Fikrim yok

4) Atasözlerini günlük hayatınızda ne sıklıkla kullandığınızı düşünüyorsunuz?
a) Çok sık
b) Sık
c) Ara sıra
d) Nadiren
e) Fikrim yok

5) Aşağıdaki atasözlerinden daha önce duyduklarınızın yanına (+), duymadıklarınızın yanına (-) koyar mısınız?
Her şeyi bilen, hiç bir şey bilmez. ( )
İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak olmazdı. ( )
Cahilin ibadetinden alimin uykusu hayırlıdır. ( )
Şeriatın kestiği parmak acımaz. ()
Bozacının şahidi şıracı olur. ( )
Gönül kimi severse güzel odur. ( )
Biz kırk kişiyiz, birbirimizi biliriz. ( )
Aşk ağlatır, dert söyletir. ( )
Allah ilmi dileyene, malı dilediğine verir. ( )
İdaresiz ev kendi kendine yıkılır. ( )
Kâr, zararın kardeşidir. ( )
Sabreden derviş, muradına ermiş. ( )
Yiğidin alnı yere gelmez. ( )
Alemde bekâ, insanda vefa yoktur. ( )
Hocanın dediğini yap, yaptığını yapma. ( )
Para parayı çeker. ( )

6) "Ak akçe kara gün içindir" atasözüne aşağıdaki atasözlerinden hangisi anlam olarak en yakındır?

a) Sakla samanı, gelir zamanı.
b) Damlaya damlaya göl olur.
c) Para parayı çeker.
d) Para ile imanın kimde olduğu bilinmez.

7) "İti an çomağı hazırla" atasözüyle aşağıdaki atasözlerinden hangisi çelişir?
a) Minareyi çalan kılıfını hazırlar.
b) İyi insan lafının üstüne gelir.
c) Hacı hacıyı Mekke'de, sofu sofuyu tekkede bulur.
d) Dinsizin hakkından imansız gelir.

8) Aşağıdaki atasözlerinde boşlukları doldurur musunuz?
■ Bana..... söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.
■ Bülbülün çektiği.....belasıdır.
■ ..... ye, bağını sorma.
■ Yiğidi öldür,..... yeme.
■ Dağ ne kadar..... olsa yol (onun) üstünden aşar.
■ Kır atın yanında duran ya huyundan ya .....

9) "İyilik yap denize at, balık bilmezse Hâlik bilir" atasözünün anlamına aşağıdakilerden hangisi en yakındır?
a) İyiliğe karşı iyilik etmek pek önemli değildir.
b) Kötülüğe karşı iyilik etmek gereklidir.
c) İyiliğin değerini iyilik yapanlar bilir.
d) İyi niyetle yapılan hiçbir iş karşılıksız kalmaz.

10) "Onca aklı başında, erdemli insan vardır ki, küçük bir ihtiyaçtan dolayı olmadık işlere kalkışırlar." cümlesi aşağıdaki atasözlerinden hangisini açıklamaktadır?

a) Deveye hendek atlatmak.
b) Hocanın dediğini yap, yaptığını yapma.
c) Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur.
d) Deveyi hamuduyla yutmak.